

Sanja Brbora
Sveučilišna knjižnica u Splitu
Zagrebačka 3, HR-21000 Split

O SLIKOVNIM RJEČNICIMA

Slikovni je rječnik poseban tip rječnika koji obuhvaća dva različita znakovna sustava – prirodni jezik i sliku (ikonični sustav). Dakle, u širem, semiološkom smislu, svaki se slikovni rječnik može shvatiti kao dvojezični rječnik. Ipak, mnogi su slikovni rječnici dvojezični u užem smislu, a treća im dimenzija omogućuje da jednoznačnije kontrastiraju dva jezična sustava. U tekstu se govori o namjeni i pojmovnoj organizaciji slikovnih rječnika, potom suodnosu između riječi i slike, semantičkim odnosima te nekim prednostima i ograničenjima takvih rječnika.

Rječnik, općenito, definiramo kao organiziran popis riječi jednoga jezika ili više njih.

U ovom izlaganju osvrnut ću se na slikovne rječnike kao nesumnjivo poseban tip leksikografskog djela, koji se najčešće izričito ne spominje u tipologijama rječnika.

Po nekim svojim obilježjima slikovni rječnici dijele zajedničke crte s mnogim leksikografskim priručnicima: i lingvističkim, i enciklopedijskim, a i specijalnim odnosno terminološkim rječnicima. Slikovni je rječnik pomalo i tezaurus i rječnik i enciklopedija, a katkad može biti i jezični udžbenik i slikovnica, ovisno o tome s kojom je nakanom sastavljen i kome je namijenjen. Krenemo li od drevne dihotomije između rječničkog i enciklopedijskog i prihvatimo li leksikografsku tvrdnju kako rječnici dovode riječi u vezu s drugim riječima, a enciklopedije s izvanjezičnim datostima, slikovni rječnici ostaju između, na nerazlučivoj međi između enciklopedistike i leksikografije. Koliko je ta granica propusna, posebice danas, svjedoči i primjer posve identične slikovne i tekstualne obrade u *Visual Dictionary 2001* i *Visual Encyclopedia* (v. prilog 1).

Premda su slikovni rječnici u svojoj dugoj povijesti doživjeli brojne strukturne preobrazbe i služili različitim svrhama, od rukopisnih imenika ljekovitih biljaka antičkih travara do najsuvremenijih slikovnih rječnika s fotografijama ili ilustracijama nastalima primjenom dostignuća računalne tehnologije – svi ma je zajedničko jedno: koriste se dvama različitim znakovnim sustavima: pri-

rodnim jezikom (ili s više njih) i ikoničnim znakovnim sustavom.

Tako je semiološki gledano svaki slikovni rječnik dvojezičan. Kao što je općepoznato i prihvaćeno, jezični su znakovi po svojoj prirodi nemotivirani i linearni, dok su ikonični motivirani i simultani. Upravo zbog svoje naravi, slika zadržava izravnu vezu s označenim fenomenom i univerzumom, ona je njime posve uvjetovana, posjeduje njegova obilježja i tako u slikovni rječnik uvlači izvanjezični svijet jače i izravnije nego drugi tipovi rječnika.

U samoj prirodi slike kriju se i neke prednosti i ograničenja slikovnih rječnika. Slika kao znak čitljiv pripadnicima različitih jezičnih zajednica, ako su imali iskustva s onim što slika prikazuje, može stajati umjesto bilo kojega jezika. Ta karakteristika slike iskorištena je za izradu međunarodnog putničkog vizualnog pomagala za prevođenje – *Kwikpointa*¹, slikovnih kartica koje omogućuju komunikaciju jednostavnim pokazivanjem na sliku. No s druge strane, kako je slika uvijek u osnovi preslik konkretnoga, slikovni su znakovi partikularniji od jezičnih, te se u slikovnim rječnicima zrcale tragovi vremena i kulture jasnije nego u jezičnim rječnicima. Primjerice, prikažemo li ‘grad’ ili ‘ulicu’, crtež će nam predočiti prototip, mentalnu sliku kakvu sastavljač rječnika ima ili kakvu crtežom želi posredovati, a u takvoj je slici nemoguće izbjeći barem neke značajke podneblja i arhitektonskoga stila. Isto tako, slikovni nam rječnici omogućuju da lakše uočimo kako se neki pojmovi ne mogu prevoditi jednoznačno, jer ih pripadnici dane jezične zajednice nisu imali potrebe imenovati.

Slikovni su rječnici veoma pogodni za precizno imenovanje tehničkih elemenata, dijelova tijela, biljnih i životinjskih vrsta, zemljopisnih obilježja i sl. Koliko vizualna poruka može biti važna za pravilno razumijevanje stanovitog pojma, svjedoči i činjenica da crtež nadopunjava leksikografsku definiciju u mnogim renomiranim jednojezičnim rječnicima europskih jezika. Međutim, kako je slika ograničena na jasno predočljive činjenice i predmete, slikovni su rječnici nužno sadržajno ograničeni na ono što se može slikovno iskazati – dakle, u jezičnim kategorijama kazano: konkretnim imenicama ili sintagmama kojima imenujemo konkretne predmete i pojave. Ipak, pojedini su se sastavljači na različite i vrlo zanimljive načine dovijali kako u rječnike uvrstiti i apstraktne sadržaje, ubaciti pridjeve i glagole.

Posebno zanimljiv primjer nakane da se u slikovni rječnik unese što cjelokupniji rječnički fond jest *Dizionario enciclopedico intuitivo figurato* Antonija Puttija iz 1862., objavljen u faksimilu 1994. Putti, naime, nudi slikovna objašnjenja i za apstraktne pojmove, kao što su ljubav, pravda i sl., služeći se simboličkim prikazima iz antičke mitologija i kršćanstva, a rječnik nosi snažnu kulturno-povijesnu poruku. Putti se originalno domislio kako crtežom prikazati pridjeve i glagole (točkastom je linijom prikazan objekt radnje, a šrafirano vršitelj; v. prilog 2).

---

¹ Informaciju o Kwikpointu našla sam na <http://travelassist.com/kwikpoint/>.

Spomenimo kako su apstraktni pojmovi slikovno prikazani i u Comenisu-
sovu četverojezičnom odnosno peterojezičnom *Orbis Pictus*², početnici za uče-
nje uz pomoć slika (v. prilog 3).

Dakle, kao što smo mogli vidjeti, činjenica da svaki rječnik prenosi i kultu-
rološku poruku posebice je razvidna u slikovnim rječnicima.

Za razliku od lingvističkih rječnika, u kojima se lema objašnjava leksiko-
grafskom definicijom na istom ili drugom jeziku, slikovni rječnici lemu objaš-
njavaju slikom, odnosno slici se pridružuje jezično ime, naziv.

Isto tako, za razliku od klasičnih jezičnih rječnika, sadržaj se u slikovnim
rječnicima najčešće organizira konceptualno, prema određenim područjima
(premda postoje i oni s abecednom organizacijom). Drugim riječima, većina je
slikovnih rječnika organizirana onomasiološki jer se kreće od označenoga
prema imenu. Slikovni rječnik, s jedne strane, imenuje, nudi najbolju riječ za
određeni pojam, dok s druge strane (uz pomoć kazala) korisniku omogućuje
da naziv poveže s denotatom, dok mu treća dimenzija pomaže da, osim prije-
vodnog ekvivalenta, vidi i kako označeni fenomen izgleda i kamo spada.

Uz izbor predočavanja pojmova prema konceptualnim poljima usko se
veže i pitanje kriterija za kategorizaciju izvanjezičnog univerzuma. Tako, pri-
mjerice, sadržaj već legendarnog Dudenova slikovnog rječnika³ podijeljen je u
10 temeljnih cjelina: 1. *Atom, Svemir, Zemlja*, 2. *Čovjek i okolina u kojoj živi*, 3.
Priroda kao okolina, poljoprivreda i šumarstvo, 4. *Trgovina, zanati i industrija*, 5.
Transport, komunikacije i informatička tehnologija, 6. *Ured, banka, burza*, 7. *Društvo*,
8. *Rekreacija, igre, sport*, 9. *Zabava, kultura i umjetnost*, 10. *Životinje i biljke*. Dalo bi
se raspravljati koliko je takva podjela i svrsishodna. Pomnu korisniku rječnika
neće promaći činjenica kako se pojedini nazivi nalaze na vrlo udaljenim i
neočekivanim mjestima. Tako primjerice, imenicu *godovi* (engl. *annual rings*)
nalazimo pod *šumskim gospodarenjem, globus u dnevnom boravku*, a *zemljopisnu*
kartu u polju *škola*; nadalje, dio je biljaka smješten u poglavlje *priroda kao okolina*,
a drugi u *biljke i životinje*. *Engleski i francuski slikovni rječnik*⁴ organiziran je u 28
tematskih područja, a temeljne pojmove vezane uz dano područje prikazuje
tehničkim crežom, dijelovima kojega su pridruženi odgovarajući nazivi.

Unatoč nedostacima konceptualne organizacije i nemogućnosti da se uni-
verzom kategorizira na apsolutno prihvatljiv i ujednačen način, takav se ras-

---

² Comenius 1842. — Prvo izdanje pod nazivom *Orbis Sensualium Pictus* objavljeno je
1658.godine. Djelo je doživjelo brojna izdanja, a danas je djelomice pretraživo i na
internetu (npr na <http://www.coled.umn.edu/EdPA/iconics/orbis/orbis.htm>).

³ Premda su Dudenovi rječnici do danas brojna izdanja i prevedeni su na
brojne jezike, ovdje sam se služila rječnicima *Oxford-Duden-Naklada C : hrvatski i en-
gleski slikovni rječnik* iz 1997. te *Oxford-Duden Bildwoerterbuch Spanisch und Englisch* iz
1985. Spomenimo da su u Hrvatskoj objavljeni još i hrvatsko-njemački te hrvatsko-
talijanski Dudenov slikovni dvojezičnik.

⁴ Corbeil—Archambault 1989.

pored za slikovne rječnike čini primjerenijim od abecednog, jer je pojedine pojmove lakše shvatiti u širem slikovnom kontekstu; posebice to vrijedi za nazive, primjerice, rodbinskih odnosa, zanimanja i sl. Ipak, pojedina zanimanja kojih je predmet djelovanja apstraktan i teško predočljiv materijalnim atributima – nemoguće je prikazati u slikovnim rječnicima (npr. niti u jednom slikovnom rječniku nećemo naći *psihologa, sociologa, jezikoslovca* i sl.).

Konceptualna organizacija sadržaja pogoduje iskazivanju hiponimijskih odnosa, međutim na taj je način vrlo teško uočiti polisemičnost pojedinih riječi, nju je moguće otkriti isključivo uz pomoć indeksa. Spomenimo kako, primjerice, Dudenov rječnik (suprasegmentalno) ne razlikuje hrvatske homografe (hrv. *lūk* i *lûk* u indeksu nalazimo zajedno i ispremiješano). Međutim, upravo na tom primjeru, možemo lijepo kontrastirati engleski i hrvatski jezik i utvrditi kako hrv. *lûk* ima širu ekstenziju od engl. *arch*. Slikovni rječnici rijetko navode sinonime, a iz njih je teško iščitati i konotativna značenja. Isto tako, u slikovnim su rječnicima rijetki i antonimi zbog sama izbora sadržaja prikaziva slikom. Ipak, mnogi slikovni rječnici namijenjeni djeci nastoje obuhvatiti i glagole, i pridjeve, čak i prijedloge, pa je samim tim i broj antonima veći. No dodajmo kako takvi pokušaji katkad djeluju i zbunjujuće jer je samom slikom teško predočiti razliku između radnje (*skijanje, skijati*) i izvršitelja (*skijaš*). Kao primjer vrlo duhovita rješenja za iskazivanje takvih razlika te jezičnih suprotnosti spomenut ću *Talijanski slikovni rječnik*⁵, gdje se naziv poglavlja izriče rečenicom kojom se uvode slike (v. prilog 4).

Kad govorimo o dvojezičnim i višejezičnim slikovnim rječnicima, spomenimo kako konceptualno organizirani slikovni dvojezičnici funkcioniraju dvo-smjerno. Čini mi se zanimljivim spomenuti kako Dudenovi slikovni dvojezičnici imaju isti raspored sadržaja i iste crteže u svim izdanjima, pa tako mogu funkcionirati kao pravi višejezičnici. Hipotetički, u nedostatku hrvatsko-španjolskog slikovnog rječnika možemo se poslužiti, primjerice, hrvatsko-engleskim i potom englesko-španjolskim, služeći se kazalom samo prvog rječnika (v. priloge 5 i 6).

Premda slikovni rječnici imaju svojih ograničenja (ograničenost crteža za iskazivanje određenih sadržaja, često nedostatak izgovora i manjak leksikografske definicije), mislim kako u nekim situacijama mogu biti vrijednim pomagalom:

- korisni su za učenje jezika; poznato je da lakše pamtimo ono što smo vidjeli i shvatili, a isto tako atraktivne slike mogu privući mlađe korisnike na korištenje rječnika;
- mogu pridonijeti preciznosti stručnog prijevoda (jer omogućuju da za dani denotat nađemo najtočniji ekvivalent u drugom jeziku, što je važno posebice danas, kad terminologija sve više prodire u opći leksik);

---

⁵ Damiani Einwalter i dr. 1996.

- mogu nam pomoći da točno imenujemo određene dijelove cjeline ili pak naučimo specifična značenja određenog leksema (npr. engl. *boss* 'završni kamen na križno-rebrastom svodu');
- koristeći kazalo, slikovni će nam rječnici pomoći da lakše uočimo ekstenzivnost nekog leksema u određenom jeziku;
- i konačno, pomažu nam u stjecanju znanja o svijetu i poblížem upoznavanju s drugom kulturom.

I na kraju, spomenimo apsurd: svakim danom ima sve više slikovnih rječnika, onih u knjigama i u računalnom obliku, kvaliteta i namjena raznih – a o njima kao vrsti gotovo ni slova. Nadam se da to ne znači da ih se struka i odriče!

Literatura

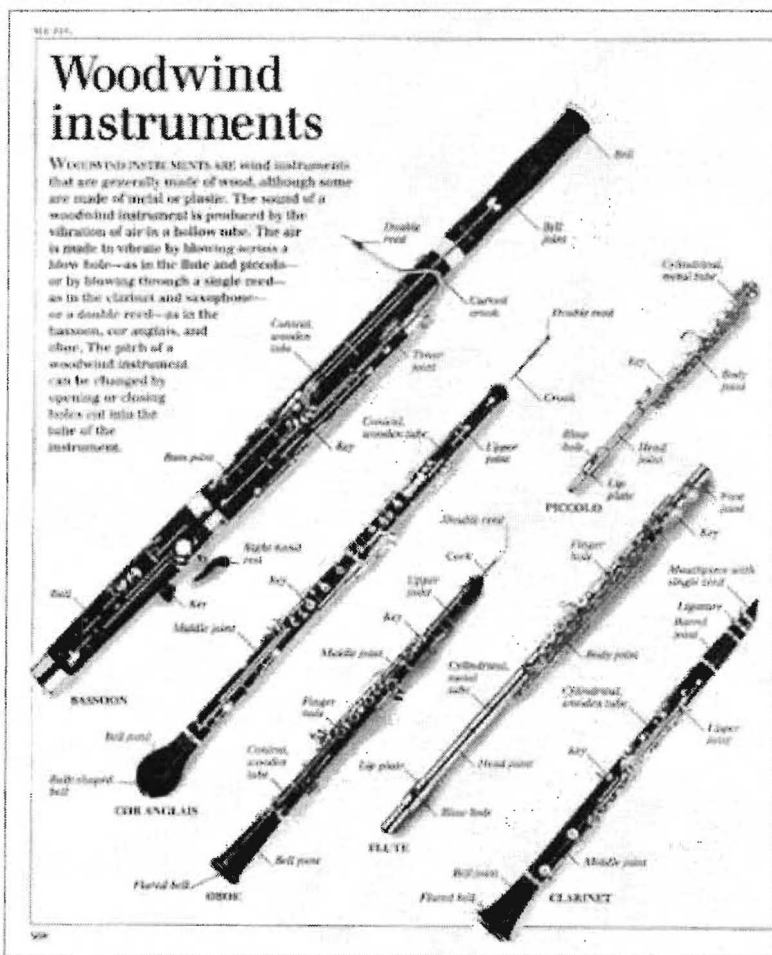
- Barthes, Roland. Retorika slike (prev. Tatjana Jukić). *Novi Prolog* 17–18, 58–65.
- Bratanić, Maja. 1991. *Rječnik i kultura*. Zagreb : Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije. (Biblioteka SOL)
- Corbeil, Jean-Claude, Ariane Archambault. 1989. *Engleski i francuski slikovni rječnik : potražite riječ prema slici: pronađite sliku prema riječi*. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske.
- Comenius, Jan. 1842. *Orbis pictus.: für die Jugend*. Reutlingen.
- Damiani Einwalter, Ingrid, Mirjana Marković Marinković, Nives Sironić Bonafačić. 1996. *Dizionario italiano illustrato = Talijanski slikovni rječnik*. Zagreb : Školska knjiga.
- Nikolić-Hoyt, Anja. 1998. Odgovarajući obrazac kategorizacije izvanjezičnog univerzuma kao polazišna osnova u izradi tezaurusa. *Filologija* 30–31, 91–95.
- Oxford–Duden Bildwörterbuch Spanisch und Englisch*. Mannheim; Wien; Zürich : Bibliographisches Institut, 1985.
- Oxford–Duden–Naklada C : hrvatski i engleski slikovni rječnik*. Prev. Žarko Anić Antić i dr. Zagreb : Naklada C, 1997.
- Putti, Antonio. 1862. *Dizionario enciclopedico intuitivo figurato*. Sstampa anastatica del manoscritto, a cura di Ljerka Šimunković. Firenze : Accademia della Crusca, 1994.
- R.F.I. [Robert F. Ilson] 1995. Lexicography. U knj. *The linguistics encyclopedia* (ed. by Kristen Malmkjær). London and New York : Routledge. Str. 291–298.
- Samardžija, Marko. 1995. *Leksikologija : s poviješću hrvatskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Šimunković, Ljerka. 1995. I concetti astratti rappresentati in figure nel dizionario di Antonio Putti. *Civiltà Italiana* XIX:1, 319–332.
- Visual Dictionary*. 2001. *Visual Dictionary*. London : Dorling Kindersley.
- Visual Encyclopedia*. 2001. *Visual Encyclopedia*. London : Dorling Kindersley.
- Žic-Fucks, Milena. 1994. Semantičke i leksikografske definicije. *Filologija* 22–23, 275–279.

On picture dictionaries

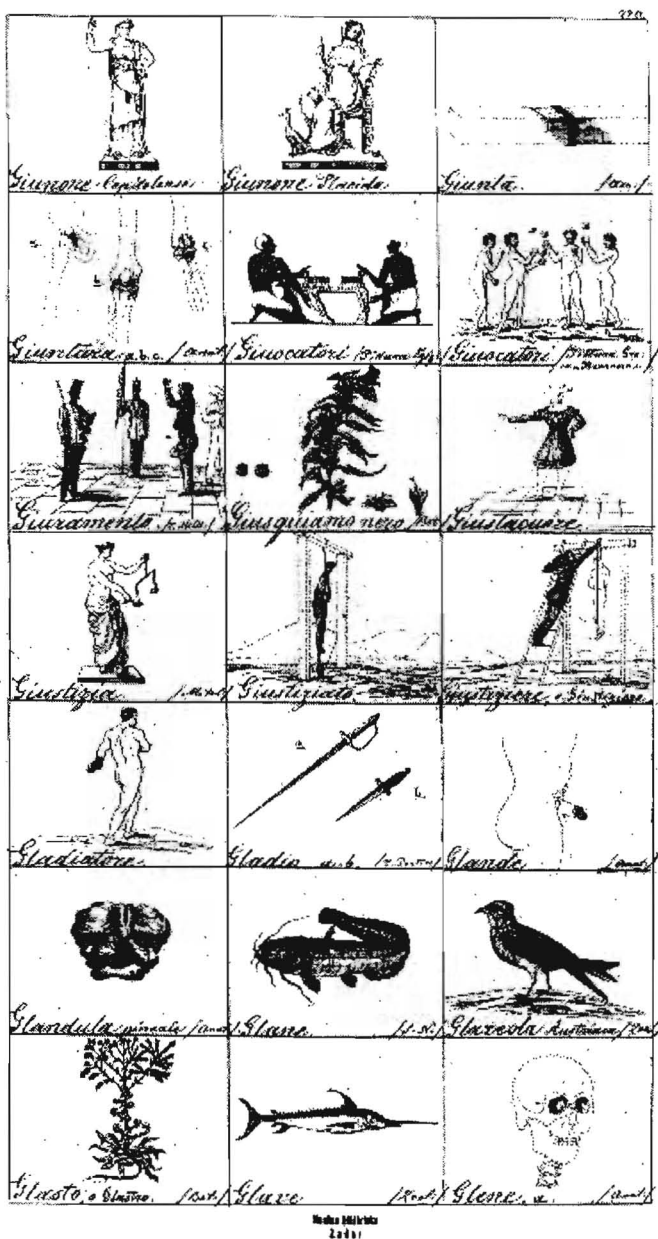
Summary

The picture dictionary is a special type of dictionary involving two different sign systems – natural language and picture (the iconic system). In a wider, semiological sense, therefore, every picture dictionary can be considered to be bilingual. However, many picture dictionaries are bilingual in the narrow sense, while their third dimension facilitates the contrasting of two linguistic system in a less ambiguous way. The paper discusses the aim and conceptual organisation of picture dictionaries, as well as the relationship between the word and the picture, semantic relations and some advantages and limitations of this type of dictionaries.

Ključne riječi: slikovni rječnici, dvojezični rječnici, znakovni sustavi
Key words: picture dictionaries, bilingual dictionaries, sign systems

Prilog 1: Visual dictionary

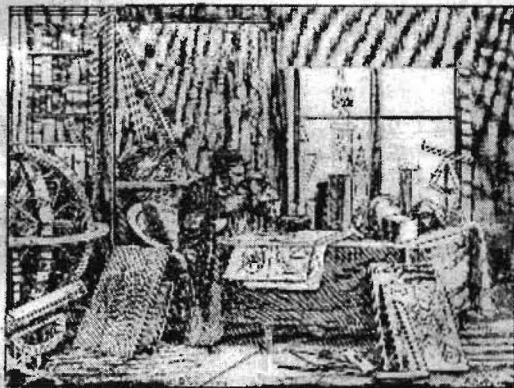
[225]

941.

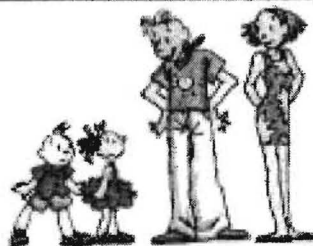

949.

Prilog 3

COME SEI?

piccolo, piccola

grande

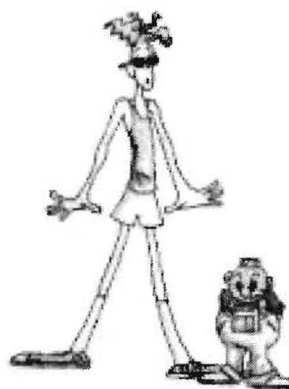
buono

cattivo

giovane

vecchio

alto

basso

forte

debole

magro

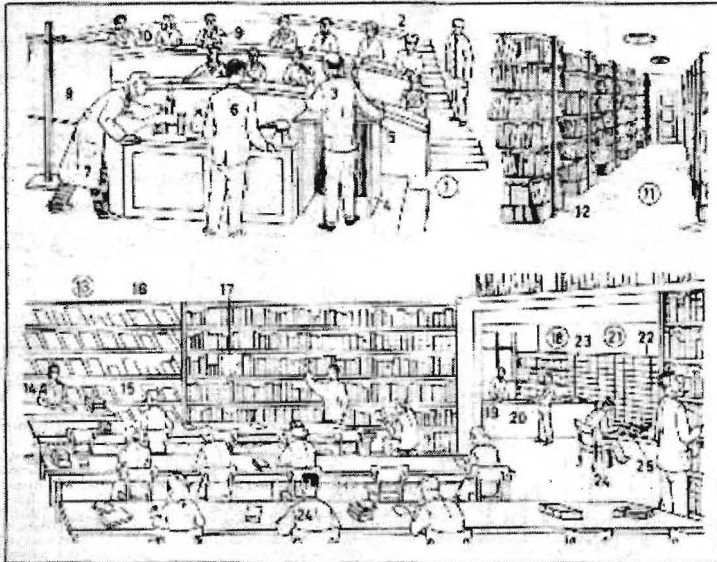
grasso

allegro

triste

28

- 1-10 sveučilište (skolastic, visokoznačka škola)
- 1 - univerzitet (colleg)
- kolonje
- 2 predavaonica
- lecture room, lecture theatre, Am. theater
- 3 docent (vrednični asistentik), socijalisti profesor ili asistent
- lecturer, university lecturer, college lecturer, Am. assistant professor, university professor or assistant lecturer
- 4 katedra
- faculty
- 5 biblioteka za predavanje
- lecture room
- 6 demonstrator
- demonstrator
- 7 referent
- assistant
- 8 didaktička slika
- diagram
- 9 student
- student
- 10 studenica
- student
- 11-25 sveučilišna knjižnica: 11. nacionalna knjižnica, pokrajinska ili gradska knjižnica; 22. knjižnica
- university library; 22. national library, regional or municipal library

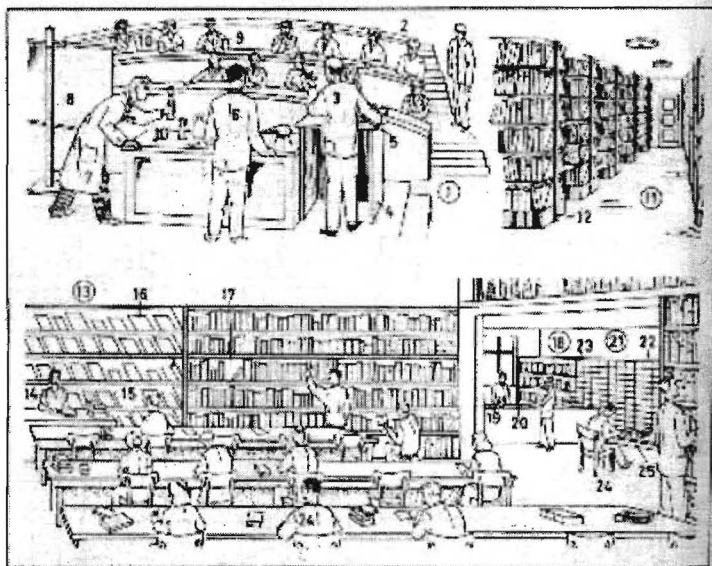
- 11 knjižni fond
- stock (book stock) with the stock of books
- 12 police za knjige, metafora police
- bookshelf, a shelf
- 13 čitaonica
- reading room
- 14 čitateljska
- member of the reading room staff, a librarian
- 15 polica za časopise
- periodicals rack with periodicals
- 16 polica s novinama
- newspaper shelf
- 17 referentna knjižnica s parafrazama (enciklopedijama, rječnicima)
- reference library with reference books (handbooks, encyclopedias, dictionaries)
- 18 posebna knjižnica i parafraze i karteze
- special library and catalogue (Am. catalog room)
- 19 knjižničar
- librarian
- 20 put za odavanje knjiga
- issue desk
- 21 glavni katalog
- main catalogue (Am. catalog)
- 22 knjižnični referent
- card catalogue (Am. catalog)
- 23 knjižnični katalog
- card catalogue (Am. catalog drawer)

- 24 knjižni kabinet
- library case
- 25 članska knjižnica (knjižnica fakulteta)
- (university) library (library ticket)

Prilog 5: Duden

262 Universidad (Enseñanza superior)

University

1-25 la Universidad

- university, college

1 la clase (la lección)

- lecture

2 el auditorio (el aula / el

auditorio)

- lecture room / lecture theatre, Am.

3 el candidato de Universidad / un

profesor de Universidad / o un

profesor universitario / profesor, college

profesor, Am. university professor, u

university professor or assistant

profesor

4 la cátedra

- lecture

5 el manual (el guión)

- lecture notes

6 el ayudante

- demonstrator

7 el laborante

- assistant

8 el cuadro didáctico

- diagram

9 el estudiante

- student

10 la estudiante

- student

11-25 la biblioteca universitaria

(acad. biblioteca nacional,

biblioteca municipal, biblioteca de

Académicos)

- university library; sim. - national

library, municipal or municipal

scientific library

41 el depósito de los libros

- book stock, with the stock of

books

42 la librería, una estantería de

lectura

- bookshelf, a shelf

43 la sala de lectura /

reading room

44 la cefetera, una biblioteca

- member of the reading room staff, a

librarian

45 la colección de las revistas, con

revistas /

- periodicals rack with periodicals

46 la estantería de los periódicos (o

los diarios)

- newspaper shelf

47 la biblioteca de los libros de

consulta / (formales) re-

ferencia library with reference

books, e.g. hardcover,

de (consultar, informante)

48 el servicio de préstamo o (la sala

de préstamo) en la sala de

lecturas

- lending library and catalogue, Am.

catalogue, room

49 a, bibliotecario

- librarian

50 la sala de préstamo

- study desk

21 el fichero principal

- main catalogue, Am. catalog

22 la estantería de ficheros o

card catalogue, Am. catalog

23 el cajón de fichas / (el fichero) la

pajeta de fichas /

- card catalogue, Am. card(s)

24 el lector (o) usuario de la

biblioteca /

- library user

25 la falta de préstamo

- lack of library issue